

NYHEDSBREV

Nr. 4
November
2016

STEN
BIDER
ROGN

Nyhedsbrev fra Det Danske Sprog- og Litteraturselskab nr. 4
Redaktionen afsluttet primo oktober 2016

Ansvarshavende redaktør: Karen Skovgaard-Petersen

Redaktion:

Elise Iuul · ei@dsl.dk · 50 77 74 90

Finn Gredal Jensen · fgj@dsl.dk · 50 77 74 70

Nicolai Hartvig Sørensen · nhs@dsl.dk · 50 77 74 64

Kontakt: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab,

Christians Brygge 1, 1219 København K

Telefon: 33 13 06 60

Åbningstider: hverdage 9-15, fredag 10-14

Mail: sekretariat@dsl.dk

Hjemmeside: dsl.dk

ISSN: 2445-9984

Forsiden: Skilt hos fiskehandler 2016. Vi møder og fortolker hverdags-sproget overalt omkring os. Læs om *Dansk Sproghistorie* side 4-5 og DSL på de sociale medier side 9 i dette nyhedsbrev.

PRESSEKLIP

»Klappesølser, cheerleading og syvmandsrugby. Køllesvinger, letvægtsfirer og linjeløb. I morgen vokser Den Danske Ordbog med 1.727 nye ord. Og i anledning af OL i Rio stammer 153 af dem fra sportens verden.«

Lotte Thorsen, *Politiken*, 16. august 2016, om *Den Danske Ordbog* på ordnet.dk

»Sprog- og Litteraturselskabets nye udgave af 'Labyrinten' er klassikerformidling på højeste niveau (...) med Henrik Blichers pragtstykke af en klassikerudgave får vi den fulde, i den dobbelte betydning, uforkortede og saligt berusede tekst.«

Erik Skyum-Nielsen, *Information*, 6. august 2016, om Jens Baggesens *Labyrinten I-II*

»Ligesom politiet i dag kortlægger forbryderes færden ud fra mobiltelefoni og kreditkort, kan man ud fra Middelalderens diplomer fastslå, hvor konger og stormænd opholdt sig under krige og oprør. (...) 4500 diplomer er allerede lagt op, så forskere og studerende har let adgang til det historiske materiale, og enhver interesseret borger kan kigge historikerne i kortene.«
Anders Lundt Hansen, *Weekendavisen*, 5. august 2016, om diplomatarium.dk

Årets BogForum er ramme om lanceringen af hele to store udgivelser fra DSL's side, *Dansk Sproghistorie* i 6 bind og *Holberg: Ludvig Holbergs hovedværker* i moderniseret retskrivning i 22 bind. Begge udkommer på Aarhus Universitetsforlag.

På hver sin måde er disse store værker udtryk for DSL's bestræbelse på at levere vedkommende formidling på videnskabelig basis: *Dansk Sproghistorie* beskriver dansk fra de ældste tider og frem til i dag og tager fat på grundlæggende spørgsmål om sprogets status gennem tiderne, om sproglig mangfoldighed og om sprogets betydning for vores identitet.

Med *Holberg* i moderne retskrivning har vi sat hensynet til læseligheden i højsædet. Holberg er en levende stemme fra oplysningstiden, tankevækkende og sine steder stadig provokerende. Men vi kommer ikke uden om at det gamle skriftbillede blokerer for moderne menneskers tilegnelse af Holberg. Skal den ældre danske litteratur vinde unge læsere i det 21. århundrede, må vi komme dem i møde.

DSL vil gerne have mange mennesker i tale, og derfor skal vi være til stede på mange forskellige platforme. Men de forskellige medier har hver deres forcer. Bogens styrke er og bliver læsning i lange stræk. Derfor har det været naturligt at prioritere læseligheden i den nye bogudgave af Holberg. I den digitale version, som bogudgaven bygger på (*holbergs-skrifter.dk*), har vi til gengæld kunnet bringe supplerende materiale af mange slags, både ordforklaringer for gymnasieeleven og et videnskabeligt apparat for forskeren.

På tryk og digitalt, i aviser, radio og tv, i foredrag og på sociale medier gør DSL en energisk indsats for at gøre alle udgivelser – litterære, sproglige, historiske – synlige i offentligheden. På årets BogForum præsenteres både *Dansk Sproghistorie*, den nye Holbergudgave og *Emil Aarestrups Breve*, ligesom man kan få indblik i Reformationens betydning for det danske sprog. På DSL's egen stand kan man følge en ordbogsredaktions arbejde i 'Leksikografens værksted'.

Karen Skovgaard-Petersen · ksp@dsl.dk

Tekst i hverdagen I: Den pløjende Adam. Kalkmaleri fra Äspö Kirke i Sydskåne. Teksten lyder på gammeldansk: huist hoo fram saa bad adam val op til otæ værth. Oversat til moderne dansk: 'Hyp høj frem. Således bød Adam vel op til morgenmad'.

Dansk Sproghistorie 1-6 følger og beskriver det danske sprogs udvikling fra de ældste runeindskrifter til dagens sms'er. I de seks bind beretter 85 sprogforskere og andre eksperter om hvordan sproget har ændret sig: Hvad er der sket med udtalen og retskrivningen? Med grammatikken og ordene? Med det danske sprogs status og befolkningens, autoriteternes og forfatternes brug af sproget? Med rigssproget, dialekterne og sociolektterne? Og hvilke påvirkninger har fremkaldt ændringerne? Der er beretninger om brugen af det danske sprog uden for Danmark,

fx i Island, i EU og på Guldkysten, og om brugen af andre sprog i Danmark, fx latin, engelsk og nyere indvandrersprog. *Dansk Sproghistorie* kommer hele vejen rundt om sprogene i Danmark og dansk i verden – før og nu – og giver baggrund for at forstå sprogets betydning for vores identitet og for at vurdere det danske sprogs aktuelle status og fremtid.

Første bind har titlen *Dansk tager form*. Bindet rummer emner lige fra det danske sprogs etablering over beskrivelser af sprogets udvikling og betydning for dansk identitet til gennemgang af de

skriftformer der gennem historien har været brugt som meddelelsesmiddel:

De *kilder*, både skriftlige og mundtlige, der findes til udforskning af sprogets historie, omtales.

Det beskrives hvilke forskellige *teorier* der kan anvendes ved arbejde med sprog og sprogets udvikling. Det gennemgås hvilke *perioder* det er praktisk at opdele beskrivelsen i.

Et vigtigt kapitel i første bind diskuterer om *dansk sprog og national identitet* forudsætter hinanden. Det beskrives i hvilke perioder af Danmarks historie der har været sammenfald mellem stat, folk og sprog.

Det danske sprogs *placering blandt de indoeuropæiske sprog* beskrives.

Et kapitel rummer enkeltfortællinger om sproget som kilde til viden om en række

historiske forhold, fx om forholdet mellem kristendom og nationalsprog og om tilkomsten af håndværk i perioden mellem år 1000 og år 1520 bevidnet gennem bevarede lavsbestemmelser.

Et forskningshistorisk afsnit gennemgår hvordan sproget, dets udvikling og ord, dets stavning og udtale fra middelalderen og frem er blevet beskrevet af lærde i fx *sproghistorier, ordbøger og grammatikker*.

Skrift anvendt i forskellige perioder, på forskelligt materiale og frembragt med forskelligt værktøj og med forskelligt formål beskrives fra runer til computerskrift.

Dansk Sproghistorie er støttet af Carlsbergfondet. Bind 1 udkommer på Aarhus Universitetsforlag november 2016.

Ebba Hjorth · eh@dsl.dk

Tekst i hverdagen II: Graffiti-overmalet metrovogn fra januar 2016. Teksten på kalkmaleriet har været lige så uforståelig for den samtidige beskuer som graffitien er for den nutidige.

»Den Riges Gane er ved Mode og Vane bleven saa fordervet, at den æder heller en raaden og stinkende Beccasin, end det beste og saftigste Oxekiød, ja det er troeligt, at, hvis en Koekase kostede mange Penge, og med Besværighed blev ført syltet fra Indien eller den nye Verden, at den vilde blive en Hovedconfiture paa fornemme Borde.«

»Den riges gane er ved mode og vane blevet så fordærvet at den æder hellere en rådden og stinkende bekkasin end det bedste og saftigste oksekød, ja det er troligt at hvis en kokasse kostede mange penge og med besværighed blev ført syltet fra Indien eller den nye verden, at den ville blive en hovedkonfiture på fornemme borde.«

Sund fornuft og barok humor mødes hos Holberg, og ikke kun i komedierne. Citatet er fra et af hans essays i *Moralske Tanker*, og samme tone finder man i historieskrivning, digte, erindringer osv. Holberg var en stor formidler af oplysningens tanker, og mange af hans temaer taler til os den dag i dag: tolerance, kønsroller, hovedløse politikere, tomme konventioner.

Efter den store tekstkritiske netudgave *Ludvig Holbergs Skrifter (holbergsskrifter.dk)*, udgivet af DSL og Universitetet i Bergen, følger nu bogudgaven *Holberg*, der omfatter alle forfatterskabets hovedværker i 22 bind – men i nye udgaver. Ovenfor optræder den samme tekst to gange: i Holbergs egen version og i en moderniseret form. Ordene er nøjagtig de samme, men stavning og tegnsætning i den moderne form følger *Retskrivningsordbogen*, så vidt som det er muligt. Det er denne moderniserede version DSL har påtaget sig at udvikle og udgive ud fra selskabets store viden om både datidens og nutidens sprog – og med respekt for den oprindelige tekst.

Det er en stor og vanskelig opgave, men uhyre vigtig fordi det 300 år gamle sprog kan være en reel barriere for mange. Ord som *rådden*, *oksekød* og *kokasse* aflæses i ét blik, men når de skrives *raaden*, *Oxekiød* og *Koekase*, skal de fleste stave sig frem. Med *Holberg* får nutidige læsere ubesværet adgang til Holbergs tekster og tanker der stadig er overraskende relevante i dag.

De første to bind udkommer på Aarhus Universitetsforlag den 11. november. De resterende 20 bind følger med ét bind om måneden indtil efteråret 2018. Det er en række af de mest populære komedier der alle-

Holberg

Komedier

rede nu udkommer i moderniseret form. Bind 1 indeholder *Den politiske kandestøber*, *Den vægelsindede*, *Jean de France*, *Jeppe på Bjerget* og *Mester Gert Westphaler*. Bind 2 indeholder *Den 11. juni*, *Barselsstuen*, *Det arabiske pulver*, *Julestue* og *Maskerade*.

Udgivelsen støttes af Augustinus Fonden og A.P. Møller og Hustru Chastine Mc-Kinney Møllers Fond til almene Formaal.

Peter Zeeberg · pz@dsl.dk

BREVE FRA DEN EROTISKE LYRIKER

Den 2. september udkom *Emil Aarestrups Breve I-IV*. Emil Aarestrup (1800-56) er i dag kendt som guldalderens store erotiske lyriker. Mindre kendt er det, at han er en af dansk litteraturs bedste brevskrivere – sarkastisk, humoristisk, dybsindig og underfundig. Det skyldes først og fremmest, at hans breve har været gemt godt af vejen i gamle og mindre fyldestgørende udgivelser, i tidsskrifter eller ligefrem aldrig har været udgivet.

En fuldstændig og kommenteret udgave af hans breve, som nu foreligger med *Emil Aarestrups Breve I-IV*, er således noget af en litterær landvinding – dels fordi brevene giver et direkte indblik i de biografiske forudsætninger for Aarestrups digtning,

dels fordi de giver et uddybende kulturhistorisk billede af den pågældende tidsepoke, ligesom de bevidner Aarestrups bekendtskab med en række af tidens betydeligste forfattere: Adam Oehlenschläger, Christian Winther, Søren Kierkegaard m.fl.

Udgaven er forestået af mag.art. Eva Vikjær og omfatter i alt knap 400 breve, der ledsages af fyldige indledninger, kommentarer til de enkelte breve, biografiske oversigter, personregister m.m. Værket supplerer den fem bind store udgave af *Emil Aarestrup. Samlede Skrifter*, som Det Danske Sprog- og Litteraturselskab udgav i årene 1922-25.

Udgivelsen er støttet af Augustinus Fonden, Den Hielmstjerne-Rosencroneske Stiftelse, Lillian og Dan Finks Fond og Cand. Pharm. Povl M. Assens Fond.

Emil Aarestrups breve I Breve til Caroline

Emil Aarestrups breve II Breve til Christian Petersen

Emil Aarestrups breve III Breve til slægt og venner

Emil Aarestrups breve IV Kommentarer

SOCIALE MEDIER

Flere af DSL's projekter har de seneste år gjort deres indtog på de sociale medier. Redaktionen bag *ordnet.dk* deler dagligt et aktuelt #dagensord fra *Den Danske Ordbog* på Twitter og præsenterer ugentligt et overraskende ord eller udtryk fra DSL's mange historiske ordbøger i #ugensuforståelige. Derudover får de knap 1.800 følgere mulighed for at give deres besyv med når redaktionen støder på ord hvis betydning eller udtale splitter vandene.

Hjemmesiden *sproget.dk* har profiler på Facebook, LinkedIn og Instagram. LinkedIn-profilen henvender sig til professionelle sprogbrugere, fx med nyheder om sprogforskning.

På Instagram og Facebook er målgruppen bredere defineret. Begge medier giver mulighed for at interagere med følgerne på en uhøjtidelig måde hvor alle kan være med – *sproget.dk*'s smuttere har vist sig særlig populære på Facebook hvor opslagene når ud til mere end 17.000 mennesker.

På Instagram kommer hverdags sproget under kærlig behandling via fotos fra virkelighedens verden som redaktionen modtager fra følgerne eller selv støder på.

Trine Bentsen · tb@dsl.dk

 Den Danske Ordbog
@DenDanskeOrdbog [Følg](#)

Hvordan udtaler du "cortado" og "americano"?
[#kaffepause](#) [#dksprog](#) [#hjælpinordbog](#) God weekend!

 Den Danske Ordbog
@DenDanskeOrdbog

Hvorfor FLOSCULERE når man kan tale rent ud af posen?
meyersfremmedordbog.dk/ordbog?query=f...
[#UgensUforståelige](#) [#dksprog](#)
[#Sprognør](#)

 sprogetdk

♥ 214 Synes godt om
sprogetdk Kan sten bide?? [#stenbiderrogn](#)
[#sammensatteord](#) [#sproget](#) [#sprogetdk](#)

JOHANNES JØRGENSENS MIT LIVS LEGENDE

Augustinus Fonden har ydet en stor supplerende bevilling til den tekstkritiske og kommenterede udgave af Johannes Jørgensens erindringer *Mit Livs Legende*. Udgivelsesprojektet blev påbegyndt i 2015 med en bevilling fra Velux Fonden og forventes afsluttet i 2018.

Elise Juul · ei@dsl.dk
og Henrik Wivel · hw@dsl.dk

GAMLE LÆGERÅD PÅ NY HJEMMESIDE

Takket være en generøs bevilling fra Cand. Pharm. Povl M. Assens Fond bliver det nu muligt at samle 15 danske læge- og medicinbøger fra middelalder og renaissance på en ny hjemmeside. Det vigtige kulturhistoriske materiale fremlægges hermed let tilgængeligt for forskere og alment interesserede. Den digitale udgivelse forventes færdig i løbet af 2017.

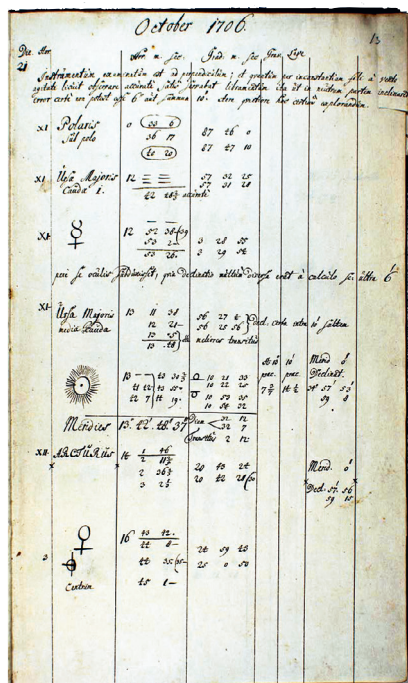
Simon Skovgaard Boeck · ss@dsl.dk

OLE RØMER: THE TRIDIUM OBSERVATIONS

Over tre døgn i 1706 foretog den danske astronom Ole Rømer (1644-1710) en række observationer af afgangende videnskabelig betydning. Formålet var at påvise, at verdensrummet langsomt forandrer sig, og hertil konstruerede Rømer det berømte instrument meridiankredsen, ved hjælp af hvilken han kunne observere alle passerende himmellegemer. Observationerne blev nedfældet i kataloget *Triduum*.

Claus Fabricius, Niels Therkel Jørgensen og Chr. Gorm Tortzen – en astronom, en fysiker og en klassisk filolog – er nu i DSL-regi ved at færdiggøre en udgave af *Triduum*. Foruden selve *Triduum* vil den nye udgave indeholde en engelsk oversættelse af Peder Horrebows *Basis Astronomiæ* fra 1735, der giver en grundig beskrivelse af Rømers arbejde. Udgaven vil desuden sætte Rømers observationer ind i en videnskabshistorisk sammenhæng og ud fra moderne satellitbaserede observationer vurdere præcisionen af de over 300 år gamle resultater.

Chr. Gorm Tortzen · gorm.tortzen@gmail.com

Eneste overleverede skriverkopi af *Triduum, E donatione variorum 15 2°*,
Det Kongelige Bibliotek

DIGITAL HUMANITIES-SEMINAR I AARHUS

DSL var i september repræsenteret ved et inspirationsseminar i Aarhus om mulighederne for at slippe kvantitative digitale metoder løs på store samlinger af litterære tekster. Seminaret, der var arrangeret af Digital Text Lab ved Aarhus Universitet, havde deltagere fra skandinaviske universiteter og biblioteker samt særligt indbudte 'digitale humanister' fra USA (bl.a. Cornell og UCLA). Undervejs blev der diskuteret forskellige metoder til bl.a. tematisk læsning af store tekstmængder, til kortlægning og visualisering af geografisk indhold og personnetværk i litterære værker m.m.

Seminaret åbner for vidtrækkende muligheder for DSL, der udgiver og formidler store mængder tekst af høj kvalitet. Med disse kvantitative metoder vil teksterne kunne formidles på nye måder til understøttelse af den traditionelle kvalitative forskning i Danmark, fx i DSL's nystartede Georg Brandes-projekt *Digital Currents*, der udgiver Brandes' *Hovedstrømninger* på helt nye digitale præmisser.

Jens Bjerring-Hansen · jbh@dsl.dk og Thomas Hansen · th@dsl.dk

SPROGET.DK

Sproget.dk ændres – men hjemmesiden forbliver den samme. *Sproget.dk* indeholder omfattende information om dansk sprog og yder hjælp til trængte sprogbrugere. Den redigeres af DSL og Dansk Sprognævn (DSN) og giver fælles adgang til mange af de to institutioners digitale resurser, fx *Retskrivningsordbogen* (DSN) og *Den Danske Ordbog* (DSL).

Redaktionen bag hjemmesiden har i 2016 arbejdet med at undersøge og udvikle brugervenligheden. En undersøgelse har vist at det er stavemåder og betydningsangivelser brugerne især leder efter. Derfor bliver de endnu mere iøjnefaldende end det er tilfældet nu. Det samme gør typiske sprogproblemer som redaktionen har identificeret – fx brugen af nutids-r, deling af sammensatte ord og forskellen mellem *ad* og *af*. Andre, mindre populære søge-resultater bevares, men får til gengæld en sekundær placering. Det gælder fx resultater fra *sproget.dk*'s nyhedsarkiv, læserspørgsmål fra tidsskriftet *Mål og Mæle* og fra retskrivningsreglerne.

Indholdet på *sproget.dk* forbliver altså det samme – men det nye design skal sikre at endnu flere brugere finder det de søger, endnu hurtigere end hidtil.

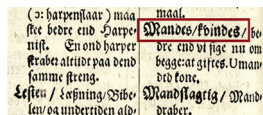
Trine Bentsen · tb@dsl.dk

OM SPROGRØGT FRA DENGANG GIFTES VAR ET UDANSK LÅNEORD

Præsten og sprogforskeren Peders Syv udgav i 1663 værket *Nogle betenkinger om det Cimbriske Sprog*. Bogens ottende afdeling “Om en Oordbog eller Glosebog” indeholder en ni sider lang ordliste, der foreslår ord fra gamle danske skrifter der efter Syvs mening både kan berige det danske sprog og erstatte indtrængende fremmede ord.

På side 88 fremhæver han fx verberne *mandes* og *kvindes* om det at blive gift. Han skriver om dem: “bedre end vi sige nu om begge: at giftes”, og for en ugift kvinde foreslår han derfor *umanded*.

Du kan læse om holdningen til låneord gennem tiderne og meget mere i første bind af *Dansk Sproghistorie*, der udkommer november 2016.

Ebba Hjorth · eh@dsl.dk

UNDER STREGEN

OM NÆSTEKÆRLIGHED

»Sligt lærer hvert utugtigt Skarn,
At ikke skaffe Næsten Barn,
Skønt Næstens Kone gjerne vilde.
Og det er ilde,
At Næstens Kone gjerne vilde.«

Fra J.H. Wessels »Herremanden«, under udgivelse ved Henrik Andersson.

OM NÆSTEHAD

† **bespottisk**, adj. som (gerne) bespotter; *spotsk*. der er saa mangen en bespottisk Ismael til . . der gjerne vil bespotte sin **Næste** og vrænge efter ham. *Hørn.Moral.I.82.*

fra Ordbog over det danske Sprog, bind 2, 1920

Bag anagrammet gemmer sig et ord der ifølge *Den Danske Ordbog* også betyder: “(overført) som mangler overblik og perspektiv”

NÆSTENRY

Løs flere hovedbrud på ordnet.dk/underholdning/krasser

Nicolai Hartvig Sørensen · nhs@dsl.dk